

B. J. Spinoza

Spinoza Kring Soest

De God van Spinoza

lezing door Ton de Kok

3 november 2018

Spinozakring Soest

Ton de Kok begint zich met behulp van drie dia's voor te stellen. De eerste dia laat het bekende stripfiguur Popeye zien, de gespierde matroos, die model staat voor zijn carrière bij de marine, waar het om kracht draait. De tweede toont de blauwe stoelen in de Tweede Kamer, die zijn politieke carrière verwoordt en de derde toont een brein, dat naar zijn cerebrale fase in het onderwijs verwijst. Dat laatste vindt hij het mooiste wat hij heeft gedaan en ondanks dat hij 76 jaar is staat hij nog steeds voor de klas en heeft groep 5-VWO onder zijn hoede. Door met hen de denkers in de geschiedenis te behandelen leert hij hen na te denken over de vraagstukken in het leven: Wat is God en hoe hebben wetenschappers met God geworsteld. En net als Spinoza met zijn TIE heeft ook hij zijn collegeaantekeningen verwerkt tot een boek: *Wat is God. Filosofen en schrijvers op zoek*. Bij zijn onderzoek voor dit boek vielen hem twee dingen op:

1. Deze denkers waren de voorlopers van Spinoza.
2. Er komen bij de denkers voor Spinoza's tijd geen vrouwen voor.

Dat laatste is niet onverklaarbaar, want in die tijd werden vrouwen onderdrukt door hun man en door de kerk.

Na het schrijven van dit boek ging hij kijken wie er in de eeuwen erna door Spinoza zijn beïnvloed en dat werd zijn tweede boek: *Wat is God. Wetenschappers en kunstenaars op zoek*. Aan de research van dit boek beleefde hij het meeste plezier. Zijn derde boek: *God voor niet-gelovigen*. *De god van Spinoza* staat eigenlijk tussen die twee boeken in en vormt de verbinding tussen die twee.

Hij toont een dia met De Denker van Rodin en vindt die het ultieme symbool is van iemand die nadenkt over oorzaak en gevolg. Waarom is er iets en niet niets? Ton legt vervolgens op een verrassende manier uit hoe het Godsbeeld is ontstaan.

Schilder op het voorhoofd van een olifant een witte vlek en zet hem voor de spiegel. Wat men ziet gebeuren is dat de olifant met zijn slurf naar de witte vlek gaat en probeert die te verwijderen. Hij herkent zichzelf dus in die spiegel. Hij heeft dus zelfbewustzijn. Dat zelfbewustzijn is in de primitiviteit ook de aanzet voor het eerste Godsbeeld geweest. In het gezin uit de oertijd was de vader de leidinggevende figuur. Hij wist alles, kon alles kortom hij

B. J. Spinoza

Spinoza Kring Soest

was oppermachtig en zijn vrouw en kinderen zagen hem dus als een soort God. Maar hijzelf had niemand boven zich waaraan hij zich op kon trekken en bij wie hij te raden kon gaan. Hij creëerde dus iets dat weer boven hem stond en almachtiger was dan hij en hem aanstuurde zoals hij zijn vrouw en kinderen aanstuurde en dat werd dus God. Dat Godsbeeld was echter een projectie van hemzelf, van zijn menszijn. De mens schiep dus een God naar zijn beeld en gelijkenis en niet zoals in het Oude Testament andersom.

Voor het scheppen van het Godsbeeld gaat Ton terug naar de oude Grieken Talis, Xenophanes en Democritus.

Xenophanes stelde God voor als een bol. Een bol bestaat uit een oneindig aantal cirkels. Het middelpunt is overal en de omtrek nergens.

Democritus was de eerste atomist. Alles valt uiteen in deeltjes en die materie is eeuwig. Alles komt voort uit atomen, ook de geest. Natuurwetten zijn ook een samenhang van oorzaak en gevolg. Niets ontstaat uit niets en iets verdwijnt niet in het niets. Ook het heelal bestaat uit een oneindig aantal werelden, die ontstaan en vergaan en waar uit de vergane materie weer een nieuwe wereld ontstaat. Het is daarom ook niet acceptabel dat er alleen op de planeet aarde leven is. De scheppingskracht zit dus in de natuur zelf. Kijk maar naar het elk jaar weer opnieuw lente worden, waarin de kale bomen opnieuw groen worden. Die drijvende kracht zit in de natuur. De vraag is alleen waar komt die drijvende kracht vandaan?

We gaan naar Galilei en Copernicus. Met hun zonnestelsel lieten ze zien dat de verhalen uit het Oude Testament niet klopten en dat godsdienst een gebrek aan inzicht in de schepping was. Dit zelfde zou Spinoza in zijn TTP ook uitleggen. Darwin haalde met zijn evolutietheorie later alles nog verder onderuit.

Maar als schepping door de natuur wordt veroorzaakt dan zou God misschien de oerknal zijn. Maar wat weten we eigenlijk van de oerknal? Daar komt Ton later uitgebreid op terug. Eerst gaat hij verder over de godsdienst. De veelgebruikte slogan: *godsdienst zet aan tot misdaad* zet hij om tot: *de mens in de godsdienst zet aan tot goddeloze misdaad*. Zij leggen de godsdienst uit naar hun eigen belangen.

De God-is-dood-theorie van Nietzsche is ook niet waar, want de mens blijft altijd op zoek naar iets om in te geloven.

Anselmus heeft gepoogd een Godsbewijs te leveren.

Wij geloven dat Gij iets zijt, waarboven niets groters gedacht kan worden . God is het volmaaktste wezen. Boven Hem kan niets denken beter te bestaan dan niet bestaan. Een niet bestaande God is minder volmaakt dan een bestaande.

Toch kon men daar ook niet echt mee uit de weg.

Dus komen we op Spinoza.

Die dacht het op te lossen door God gelijk te stellen aan de natuur. De eigenschappen, die men God toedichtte wist hij allemaal te verklaren door de natuur.

B. J. Spinoza

Spinoza Kring Soest

1. God is almachtig. → de natuurwetten.
2. God is alwetend → de kennis die wij hebben en kunnen vergaren.
3. God is alom aanwezig → Daarvoor hoef je alleen maar door de Hubble telescoop naar het heelal te kijken.
4. God is algoed.

Algoed? Hoe zit dat dan met Auschwitz? De overlevenden konden daarna echt niet meer in God geloven. Ton zegt echter dat dat komt omdat ze daarvoor God als een soort sinterklaas zagen waar ze hun verlanglijstjes in konden leveren, die door Hem werden gehonoreerd. En dat beeld ging bij Auschwitz niet meer op.

Spinoza zag God zowel transcendent als immanent. Terug naar het voorbeeld van de lente: God is zowel de naturende natuur, dus het ontstaan van de lente als de scheppende natuur, dus de bloeiende boom in de lente.

Spinoza zag Jezus ook als de summum philosophum, de perfecte mens. Hij kende de dingen waar en adequaat. Hij wist te begrijpen en te aanvaarden. God was de ultieme werkelijkheid en de mens moest de gevolgen accepteren en berusten. Jezus had volgens Spinoza inzicht in Gods wetten (de natuurwetten). Hij wist adequaat de conatus te volgen. Aan het kruis was Hij zowel een mens met emoties → *mijn God waarom heeft U mij verlaten* als de volmaakt kennende mens → *in Uw handen beveel ik mijn geest*.

Jezus zei dat men heil vond door gehoorzaamheid, Spinoza zegt dat men zijn heil vindt door inzicht en eigen denkvermogen.

Er zijn dus twee wegen: door geloof of door de rede/inzicht.

Jezus begreep beide wegen.

Ton gaat nu naar zijn tweede boek, dat eigenlijk het derde boek zou moeten zijn: *Wat is God, wetenschappers en kunstenaars op zoek* en waar hij laat zien hoe deze beïnvloed zijn door Spinoza

Hij begint met de wetenschappers.

Einstein.

Toen Einstein als kind ziek was, kreeg hij van zijn vader een kompas om mee te spelen.

Einstein vond het een mysterie dat de naald van het kompas steeds dezelfde kant op wees en hiermee ontstond de kiem van zijn religiositeit. De naald was het pad naar de echte religie, het streven naar redelijke kennis. De nieuwe religiositeit werden de natuurkundigen, die bezig waren met God/natuur. Er moest in de natuur een oneindig superieure geest zitten. Zijn uitspraak: *Er is maar een God en dat is de God van Spinoza* sluit hierbij aan. Hij vond ook dat atheïsten de kosmische muziek misten.

B. J. Spinoza

Spinoza Kring Soest

Max Planck

Hij is de man van de kwantummechanica. Er is geen tegenspraak tussen geloof en wetenschap en hij is overtuigd van intelligente kosmos.

Door hem komen we ook weer terug op de oerknal. Volgens hem is dat het bewijs van God.

De oerknal is geschapen en de bijbelverhalen zijn daarom heen geschreven. Hij ziet de oerknal als een rij dominostenen. De eerste steen komt in beweging en valt om. Dat is de oerknal. Het omvallen van de rest wordt door de beweging van de oerknal veroorzaakt.

De oerknal wordt door de gelovigen uitgelegd als een intelligent design. Er is een begin dus een schepping uit het niets en ook een einde.

De materialisten vergelijken de oerknal met de kokend-water-theorie. Door het koken ontstaan allerlei belletjes, die het ontstaan van een oneindig aantal heelals voorstellen.

Kees Dekkers.

Hij gelooft zowel in het scheppingsverhaal als in de evolutietheorie.

De natuur hangt aan 26 kapstokken, die zo nauwkeurig op elkaar zijn afgestemd dat als er een zou ontbreken er geen leven zou kunnen ontstaan.

Ton gaat nu naar de kunstenaars.

Vincent van Gogh.

Dat was een man van 12 ambachten en 13 ongelukken. In Londen kwam hij in de greep van Thomas à Kempis, een soort Billy Graham in die tijd. Hij werd onder diens invloed ongelooflijk vroom en wilde theologie gaan studeren. Helaas kende hij geen Latijn en Grieks, dus werd afgewezen. Daardoor raakt hij weer van God los, wat hij uitte in een schilderij met daarop de bijbel van zijn vader, opengeslagen bij het boek Jesaja. Daarnaast een niet brandende kaars, wat symboliseerde dat hij geen licht meer nodig had en het beduimelde boekje Joie de Vivre, waarin Lazand dezelfde kommer en kwel als van Gogh doormaakt. Zijn tweede schilderij is volledig in het blauw met een woest kolkende lucht. Dat symboliseert de stem van God in de natuur met tussen de sterren Zijn eeuwige huis.

Ton verwoordt dit met "*Kunst is godsdienst en de kunstenaar de predikant.*"

Piet Mondriaan

Mondriaan schilderde in zijn beginperiode veel molens. Hij was los van de bijbel en wat Ton noemt: "ingevangen" door Krishnamurti, Helena Blavatski en Rudolf Steiner.

Hij kon op een gegeven moment zijn godsdienst niet meer kwijt in zijn molens en maakte een schilderij met een wirwar aan krabbels die op kruisjes lijken. Hij noemde het: *De goddelijke oorsprong van het ordenend beginsel.*

B. J. Spinoza

Spinoza Kring Soest

Leo Vroman

Vroman was bioloog en spinozist. Hij worstelde met het bestaan van de God uit het Oude Testament. Daarin stond wraak en moord in naam van God centraal. Bij een Auschwitz foto vraagt hij zich af: "Was dit onrecht nodig ten bate van het beste?" Hij schreef een gedicht over soldaten in hun graf die opgegeten worden door de maden. De nieuwe generatie gaat dezelfde weg. Wat is de zin hiervan?

Hij eindigt dit gedicht met de woorden: *Geef mijn stervend brein de illusie van eeuwig leven ook al bestaat het niet.*

Waarmee we aan het eind van de lezing zijn gekomen die uiteindelijk meer vragen dan antwoorden heeft opgeroepen.

Maar dat is dan ook de bedoeling van filosofie.

Soest, 3 november 2018

Gonny Pasmaan – Sakkers

